ŞİNE USU YAZITINDA HAYVAN ADLARIYLA KURULMUŞ YER ADLARI ÜZERİNE İNCELEMELER

Erhan AYDIN[*]

ÖZET

Bozkır Uygurlarından kalan Şine Usu yazıtı satır sayısı bakımından diğer Uygur yazıtlarından daha hacimlidir. Uygur kağanı M'o-yen-ch'o tarafından 759-760 yılında dikilen yazıt, bugün kuzey-batı Moğolistan'da Mogoyn Şine Us bölgesinde bulunmaktadır. Bu yazıt da diğer eski Türk yazıtları gibi birçok yer adı barındırmaktadır. Yazıtta geçen yer adlarından bazılarının hayvan adlarıyla kurulduğu tespit edilmiştir. Bu yazıda *Arkar başı* (Güney yüzü 1. satır), *Sukak yulı* (Güney yüzü 11. satır), *Şıp* (~*Sıp*) *başı* (Doğu yüzü 3 ve 4. satır), *Taygan köl* (Güney yüzü 3. satır) adları üzerinde durulacaktır. Alfabetik olarak verilen yer adları hem köken bilgisi bakımından incelenecek hem de yer tespiti yapılmaya çalışılacaktır. İncelenen yer adlarının Anadolu ile diğer Türk coğrafyalarında kullanılıp kullanılmadığı sorusuna da yanıt aranacaktır.

Anahtar kelimeler: Bozkır Uygurları, Yer adları, Şine Usu yazıtı, Arkar başı, Sukak yulı, Şıp (~Sıp) başı, Taygan köl.

NOTES ON THE PLACE NAMES DERIVED FROM ANIMAL NAMES IN THE ŞINE USU INSCRIPTION.

Assist. Prof. Dr. Erhan AYDIN

ABSTRACT

Şine Usu inscription, which remained from the steppe Uighurs, is more voluminous than other Uighur inscriptions in terms its number of lines. The inscription, which was erected by M'o-yen-ch'o in 759-760, is today in the area of Mogoyn Sine Us in north-west Mongolia. This inscription, like other Old Turkic inscriptions, has many place names in it. It has been ascertained that some place names in the inscription derived from animal names. In this article, we shall lay emphasis on the names *Arkar başı* (South face line 1), *Sukak yulı* (South face line 11), *Şıp* (~*Sıp*) *başı* (east face lines 3 and 4), *Taygan köl* (South face line 3). The place names given will be studied alphabetically in terms of their etymology, which will enable identifying the location of the places. An attempt will also be made whether studied place names have been used in Asia Minor and Turkic world.

Keywords: Steppe Uighurs, Place names, Şine Usu inscription, Arkar başı, Sukak yulı, Şıp (~Sıp) başı, Taygan köl.

1. Giriş:

Şine Usu yazıtı bozkır Uygurlarından kalan ve satır sayısı bakımından en hacimli olan yazıttır. 1909 yılında Gustav Johan Ramstedt tarafından kuzey-batı Moğolistan'da bulunan yazıt ilk olarak 1913 yılında kendisi tarafından yayımlanmıştır. Yazıtta geçen çok sayıdaki yer adı üzerinde pek az çalışma bulunmaktadır.

Bu yazının hedefi hayvan adlarıyla kurulmuş kimi yer adlarının tarihî ve çağdaş Türk dillerinde bulunup bulunmadığı belirlendikten sonra ilgili yer adı hakkında önerilen görüşler anılacak ve ardından mümkün olduğunca yer tespiti yapılmaya çalışılacaktır.

2. Şine Usu Yazıtında Hayvan Adlarıyla Kurulmuş Yer Adları:

Bu bölümde Şine Usu yazıtında geçen, hayvan adlarıyla kurulduğunu düşündüğümüz yer adları incelenecektir. İncelenen yer adları alfabetik sırayla verilmiştir.

2. 1. *Arkar başı* (G 1)

G 1: *Ärtiş ügüzig arkar başı tuşı anta är kamış altın . [ya]nta s[alla]p käçdim* 'İrtiş ırmağı(nın), Arkar başı (denilen) birleşme (?) yerinde, orada kamıştan yapılmış, altta ... salla geçtim'.

Yazıt üzerinde çalışanların *arkar başı* yer adıyla ilgili görüşleri aşağıda verilmiştir:

arkar başı 'Arkarbaş' (Ra13: 25); *arkar başı* 'Arkar başı' (O36: 174); *Arkar başı* '*ili* naprotiv verşinı Arkara' (M59: 36 ve 41); Arkar başı '...' (A71: 349); *arkar başı* 'river head area of Arkar'

[*] Yard. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü/KAYSERİ. E-posta: erhana@erciyes.edu.tr

(Mo99: 180 ve 184); *arkar başı* ‘*Arkar*-főnél’ (B2004: 292 ve 308); *arkar başı* ‘Arkar başı’ (Aydın 2007: 45 ve 60).

Ramstedt notlarında *Arkar* adından çok *baş* ve *toş* ~ *tuş* üzerinde yoğunlaşmış ve *arkar* ile birlikte yer adını ‘die quelle und der wassertümpel (?) des Arkar’ şeklinde anlamlandırmıştır (Ramstedt 1913: 56).

Clauson, *Arkar başı* yer adının geçtiği *er kamış altın .nta s..p* cümlesindeki okunamayan yerlerin *yanta sallap* şeklinde onarılabileceğini belirtmiş ve ‘putting the men on rafts below the reeds’ şeklinde anlamlandırmıştır (EDPT 131a). Clauson *baş* maddesine *Arkar başı*’nı da almış ve ‘the mountain sheep’s head’ (EDPT 375a-b); *arkar* maddesinde ise ‘the mountain sheep, Ovis argali’ şeklinde anlam vermiştir. Şine Usu’daki şekli de kaydeden Clauson, Mo. *arğali*’nin Türkçeden ödünçleme olduğunu bildirmiştir (EDPT 216b). Bu problemli cümleyi Moriyasu da *Arkar*’ın İrtiş ile birleştiği yerdeki doğal su birikintisinin (İng. pool? ya da pond?) kamıştan yapılmış salla geçildiğini ifade edip önceleri Ramstedt tarafından yer adı olarak düşünülen *er kamış*’ın kamıştan yapılmış sal olduğunu savunmuş ve o da Clauson’a gönderme yapmıştır (Moriyasu 1999: 184). DTS ise Kâşgarlı’nın verdiği *arkar* üzerinde durmuştur: ‘arxar, argali, gornıy baran’ (DTS 54).

Birçok yer adında geçen *baş*’a, coğrafi anlamda genellikle ‘kaynak, suyun çıktığı yer’ gibi anlamlar verilmişse de bir ırmağın bir başka ırmakla birleşme noktası olabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır.

Yazıtta geçen *Arkar* ile Kâşgarlı’nın verdiği *Arkar* ‘boynuzundan bıçak yapılan dişi dağ keçisi’ (I, 117, 214, 421) kelimesinin aynı olması gerekir. Ayrıca krş.: *arkargalca* ‘espèce de daim. C’est une espèce de daim rouge: kızıl keyik’ (DTO 14); *arka galça* ‘bir nevi kızıl geyik’ (ŞS 9). DTO’da verilen şeklin ŞS’den farklı olması burada bir yazım hatası olduğunu düşündürmektedir. *The King’s Dictionary*’de *arkar* Tü. ve Mo. bir kelime olarak gösterilmiştir (Golden 2000: 220). Yaşayan Türk dillerinden Kırgızcada *arxar* ‘dağ koyununun dişisi’ (Yudahin 1988: 47); Altaycada *arkar* ‘vahşi koyun’ (Baskakov-Toşçakova 1999: 28) ve Yeni Uygurcada ise *arhar* ‘yaban koyunu’ (Necip 1995: 16) olarak yaşamaktadır. *Arkar* şekli Türkiye Türkçesinde ve ağızlarında tespit edilememişse de bugün Türkiye Türkçesinde kullanılan *argali* ‘yaban koyunu’ kelimesinin *arkar* ile ilgisi olması gerekir. Krş. *argalı* ‘yaban koyunu. Dağ koyunu, dağ keçisi’ (Toven 2004: 32); *argalı* ‘yabanî koyun’ (Kestelli 2004: 16). Eren, ‘Sibirya ve Orta Asya’da yaşayan, büyük boynuzları olan yaban koyunu (Ovis argali)’ olarak anlamlandırdığı bu hayvan adının aslen Moğol kökenli olduğunu ancak *Argali*’nin Türkçe *arkar*’dan; Farsça *ārgālī*’nin de Moğolcadan alındığını bildirmektedir (TDES 16-17). Doerfer, kelimenin urtü. *arkarı* ‘sein Wildschaf’ şeklinden Moğolcaya oradan da *argali* ‘weibliches Wildschaf, Ovis ammon’ olarak Mançucaya geçtiğini bildirmiştir. Bu hayvanla ilgili ilginç bir not ise hayvanın bozkırda değil de Altay, Hangay gibi yüksek dağlarda yaşadığı ve Moğolistan dağlarının bazılarında, örneğin Hentey dağında bulunmadığı belirtilmiştir (TMEN §12). Krş. *arγalı* ‘das argali-schaf, wilde gems’ < etü. *arkar* (Ramstedt 1976: 13). Ayrıca krş. (VEWT 26). Sevortyan’a göre *arkar*’ın iki anlamı vardır. Bunlar: 1. ‘samka gornogo barana’, 2. ‘dikiy gornıy baran’. Sevortyan da kelimenin Moğolcaya *argali* olarak verildiğini belirtmiştir (Sevortyan 1974: 176). Kelime günümüz Moğol yazı dilinde *argali* olarak kullanılır: ‘Asya dağlarında yaşayan çok büyük boynuzlu bir çeşit yaban koyunu, dağ koyunu’ (Lessing 2003: 83).

Arkar veya *argali* olarak Altay dillerinde kullanılan bu hayvan adından yer adı yapıldığı ortadadır. Yazıttaki *Arkar başı* ile Gömeç’e göre İrtiş’e akan suların başlarından biri kastedilmiş olmalıdır (Gömeç 2001: 27). Berta, *Arkar baş*’ın İrtiş bölgesinde olduğunu ifade etmektedir (Berta 2004: 308).

Arkar başı, bizce İrtiş ile birleşen bir suyun (ırmak?) birleşme noktası olmalıdır. Elbette bu satırın hemen sonunda bulunan *Bulçu* adı *Arkar başı*’nın yerinin tespitine yardımcı olmaktadır. Şine Usu yazıtında geçen *Bulçu*’nun Urungu ırmağı olduğu bilinmektedir. *Bulçu*’nun, Urungu ırmağı olduğu düşünüldüğünde İrtiş’ten geçiş yerinin de 47. enlem üzerinde olması gerekir. Burada bulunan Sarbulak kentinin kuzey batısında küçük bir ırmak vardır. Bu küçük ırmağın İrtiş ile birleştiği yer, *Arkar başı* denen yer olabilir.

Harflerdeki tahribattan dolayı çok net anlaşılamayan cümlede bir ırmaktan salla geçildiği sonucu çıkmaktadır. Salla geçilen bu ırmak Ögel'e göre İrtiş (Ögel 1951: 374); Gumilëv'e göre ise Kara İrtiş'tir (Gumilëv 2002: 452).

2. 2. *Sukak yulı* (G 11):

ŞU G 11: *Bir yegirminç ay yegirmikä kara buluk öŋ[di]n sukak yulı anta çigil totok* ... 'on birinci ayın yirmisinde Kara Buluk'un doğusundaki Sukak yulı (Ceylan Pınarı) (mevkisinde) orada Çigil(lerin) askerî valisi ...'.

Bu yer adı yazıtı yayımlayanlarca *sokak* ~ *sukak* ~ *şokak* ve *yolı* ~ *yulı* gibi değişik şekillerde okunmuştur: *sookak yolı* 'Sokak-weg' (Ra13: 31); *sokak yolı* 'Sokak yolu' (O36: 178); *Sokak* (~*Şokak*) *yolı* 'doroga (~reçka) Sokak' (M59: 37 ve 42); *Sokak yolı* 'doroga Sokak' (A71: 351); *sukak yulı* 'Sukak-Yulı' (Mo99: 181 ve 185); *sokwk yolı* 'Szokuk útja' (B2004: 296 ve 311); *suukak yulı* 'Sukak Yulı (Ceylan Pınarı; Geyik Pınarı)' (Aydın 2007: 51 ve 62).

Ramstedt, notlarında *sookuk yulı*? da okunabileceğini söyledikten sonra kelimenin Osm. *sokak* 'sokak, cadde' olup olmayacağını tartışmakta, ancak Osm. *sokak*'ın Ar. ödünçleme olduğunu savunmaktadır. Yer adının ikinci bölümü olan *yol*'un *yul* da okunabileceğini o zaman da pekâlâ 'bach, beifluss' anlamında olabileceğini belirtmektedir. Bu arada Moğolistan'ın batısında Kobdo'nun eski yolu üzerinde Sogok adlı bir posta istasyonunun da varlığından haberdar eden Ramstedt yer adının nasıl okunması gerektiği konusunda kuşkular taşımaktadır (Ramstedt 1913: 60). Orkun ise notlarında Ramstedt'in Türkçedeki *sokak* ile ilişkilendirmek istemesine değindikten sonra Kâşgarlı'nın verdiği şekle gönderme yapmıştır (Orkun 1936: 185). Clauson ise 'Gazelle Spring' olarak anlamlandırmıştır (EDPT 918a).

Bu yer adındaki ilk kelimenin Kâşgarlı'daki *sukak* 'sığın, geyik, beyaz geyik' (I, 214; II, 287) ile ilişkili olması gerekir: *sukak* < **suk-gak* < *suk-* 'to thrust (with the horns)' (Erdal 2004: 112). *Sukak* 'beyaz geyik' (Ş. Tekin 1976: 461). *sukağ* 'cerf de la grande espèce, dont le bois sert à faire des manches de couteau; rue étroite' (DTO 357); *sukağ* 'bir nevi büyük geyik' (ŞS 191); *sokak* 'ala renkli geyik' (KTS 238). *suk-* 1. 'Koymak, saklamak, sokmak'. 2. '(hayvanı) bir yere sokmak'. 3. 'Hapse atmak'. (Baskakov-Toşçakova 1999: 158). Ayrıca krş. *sukag*, *sukak* 'Reh' (VEWT 432).

Sukak yulı'nın ilk bölümünü Kâşgarlı'daki *sukak* ile birleştirmek mümkündür. İkinci kelimenin ise *yul* 'kaynak, pınar' olması daha uygun görünmektedir. Bu durumda *Sukak yulı* yer adı 'ceylan pınarı' veya 'geyik pınarı' anlamını kazanmaktadır. *Sukak yulı*'nı bugün Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesi ile karşılaştırmak mümkündür. *Ceylanpınar* adındaki *ceylan* sıfat olmayıp belirsiz ad tamlamasının tamlayanı durumundadır. *Pınar* kelimesindeki iyelik eki ise kaybolmuştur. Bugün Türk dünyasında *geyik* adıyla kurulmuş birçok yer adı vardır. Örneğin: Geyikbayırı, Geyikdere, Geyikgölü, Geyikpınarı vs. Krş. (Gülensoy 1999: 368) ve (Aydın 2007: 95-96).

2. 3. *Şıp başı* (ŞU D 3, 4)

ŞU D 3: *Säläŋä kidin yılun kol birdin sıŋar şıp başıŋa tägi çärig itdim* 'Selenge'nin batısında Yılun-Kol'un güney ucundan Şıp (ırmağının) kaynağına kadar asker konuşlandırdım'.

ŞU D 4: *Kärgün sakışın şıp başın yörä kälti ... uçı säläŋäkä tägi çäri[g it]di* '(Düşman), Kergü, Sakış ve Şıp ırmağının kaynağından yürüyerek geldi ... ucu, Selenge'ye kadar asker konuşlandırdı'.

Bu yer adı yazıtı yayımlayanlarca aşağıdaki şekillerde okunmuş ve anlamlandırılmıştır:

şıp başı 'Şip-baş' (Ra1913: 19); *şıp başı* 'Şıp başı' (O36: 168-169); *Şıp başı* 'Sıp-Başi' (M59: 35 ve 40); *Şıp başı* 'Sıp-başi' (A71: 346); *şıp başı* 'the river-head area of Şıp' (Mo99: 179 ve 183); *şıp başı* 'Szingár-Sip' (B2004: 286 ve 304); *şıp başı* 'Şıp (ırmağının) kaynağı' (Aydın 2007: 39 ve 59).

Sıp veya *Şıp* şeklinde okumaya elverişli kelimenin tarihî Türk dili alanında kullanılmış olduğu bilinmektedir: *Sıp* 'iki yaşına girmiş olan tay' (DLT I, 207, 319; III, 158) ile *sıp akur* 'hayvan torbası' (DLT I, 487); *sıp akurı* 'hayvan torbası; iki yaşındaki tayın yem yediği yer' (DLT I, 487).

Clauson, yer adını *sıp başī* okumuş ve 'the colt's head' şeklinde anlamlandırmıştır (EDPT 375a). *Sıp* maddesinde ise 'a one-year-old colt' anlamını vermiş ve *sıpa* 'a donkey colt from six months to a year' ile karşılaştırmıştır (EDPT 783a). Eren *sıpa* kelimesinin sonundaki *a*'nın ek

olduğunu ve *buğra* ile aynı şekilde kurulmuş olabileceğini bildirmiş, o da *sıp* ile ilişki kurmasını Kâşgarlı'ya bağlamış ve çağdaş Türk dillerinde 'sıpa' anlamında farklı kelimeler kullanıldığını, *sıpa*'nın dar bir alanda kaldığını belirtmiştir (TDES 365).

Ramstedt, *Sıp* veya *Şıp başı*'nın Kärgü, Sakış (Ramstedt'e göre Sakas veya Saksi de okunabilir) ile birlikte Selenge ile Yılun-gol arasında bir yerde olduğunu düşünmektedir (Ramstedt 1913: 50). Gömeç'e göre burası Selenge'nin güney batı taraflarındadır (Gömeç 2001: 35).

Yer tespiti yapmanın çok zor olduğu bu yer adında *baş* kelimesinin bulunması ırmak olduğuna işaret olarak sayılabilir.

2. 4. *Taygan köl* (ŞU G 3)

ŞU G 3: *Biş yegirmikä (...) taygan költä tiriltim bidgüçi är anta ıt[<t>ım* '(O ayın) on beşinde ... Taygan Göl'de (tekrar) toplandım. Yazıcı (nişancı?) adam gönderdim'.

Taygan, tarihi ve çağdaş Türk dillerinde kullanılan bir kelimedir:

taygan 'tazı, av köpeği' (DLT I, 421; II, 15, 343; III, 174, 175) (Atalay 1991: 590); Kırg. *tayğan* 'tazı' (Yudahin 1988: 718).

Räsänen *taygan* için Mo. **tayi* 'forest'+Tü.**kan* 'dog' şeklinde ilginç bir etimoloji önermiştir (VEWT 456). Clauson *taygan* 'greyhound, borzoi' olarak verdiği hayvan adının *-gan* eki taşıdığını belirtmiş ancak Şine Usu yazıtındaki *Taygan köl* ile birleştirmemiştir (EDPT 568b). Clauson *köl* maddesinde ise *Taygan köl* okumakta ancak herhangi bir anlam vermemekte ve yer tespiti yapmamaktadır (EDPT 715a). G. Doerfer kelimenin daha önce yapılan etimolojilerine değindikten ve özellikle Ramstedt'in Mo.-Tü. *tay* ile Kor. **kańi*'yi karşılaştırmasını andıktan sonra Güney Sibirya Türk dillerinde kullanılan *tay-* 'kaymak' fiiliyle birleştirmek istemiş ve kelimenin Türkçeden Moğolcaya *tayiga*; Moğolcadan da Mançucaya *taiha* olarak geçtiğini bildirmiştir (TMEN §866). Doerfer de Şine Usu'daki *Taygan köl* ile ilişki kurmamıştır. L. Clark ise kelimenin Moğolca olduğu görüşündedir: *taygan* 'greyhound' (Clark 1977: 154). Erdal *taygan*'daki *-gAn* ekinden hareket ederek *tay-* 'to slip by'; 'to slip down'; 'to glide along' fiili ile birleştirmiştir (OTWF 88).

Taygan köl adındaki *taygan'*ın *tay-* fiil tabanından yapılmış bir ad olduğu düşünülebilir. *Tay-* fiili tarihî ve çağdaş Türk dillerinde çeşitli anlamlarda ama özellikle 'kaymak' anlamında kullanılan bir fiildir:

2. 4. 1. Tarihî Türk Dili Alanında: TT VIII: *tay-* 'abgleiten' (Gabain 1954: 99); Maitr.: *tay-* 'kaymak' (Ş. Tekin 1976: 469); ÜİÜ: *tay-* 'düşmek, üstüne düşmek, üstüne titremek' (Barutçu Özönder 1998: 180); InS: *tāy-* 'herabgleiten' (Tezcan 1974: 100); DLT: *tay-* 'kaymak' (Atalay 1991: 589); KB: *tayıg* 'kaygan' (Arat 1979: 430); *tay-* 'ayağı kaymak, yanılmak'; *tayın-* 'ayağı kaymak' (KTS 266); ME: *tayıg* 'kaygan, yumuşak' (Yüce 1993: 184); KE: *tay-* 'engellemek, engel olmak' (Ata 1997: 603); *taymak* 'glisser' (DTO 211); DK: *tayın-* 'kaymak, sürçmek' (Ergin 1991: 287); *tayıncak ~ tayancak ~ tayrıncak* 'kaygan, kaypak' (TS 3776); *tayındırmak* 'kaydırmak' (TS 3778); *tayınmak ~ tayrınmak* 'kaymak, sürçmek' (TS 3778).

2. 4. 2. Çağdaş Türk Dili Alanında: Kar-Mal. *tay-* 'kaymak, yerinden oynamak', *taygak* 'kaygan', *taygakla-* 'kaymak', *taygaklat-* 'kaydırmak', *taygaklav* 'kayma', *taygaklık* 'kayganlık', *taygala-* 'kaymak', *taygalak* 'kaygan', *taygalat-* 'kaydırmak', *taygalav* 'kayma', *tayganç* 'kaygan', *tayış-* 'kaymak' (Tavkul 2000: 387); Kırg. *tayğak* 'ayak kaydıran', *tayğalan-* 'kaymak, ayak kaymak', *tayğalanuu* 'kayma, kayış', *tayğıl* 'kaymak, ayak kaymak' (Yudahin 1988: 718); Tat. *tay-* 'rutschen, ausrutschen, ausgleiten' (Kúnos 1999: 104); Alt. *taygak* 'kaygan', *taygıl* 'hızlı köpek', *taykıl-* 'yuvarlanmak, kaymak; hataya düşmek', *taykılçal* 'kaymak' (Baskakov-Toşçakova 1999: 171); Tuv. *tayar* 'kaymak', *taygak* 'kaygan, kaypak' (Arıkoğlu-Kuular 2003: 106).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi *taygan* adının *tay-* fiilinden getirilmesi durumunda hem tarihî hem de çağdaş Türk dillerinde çok sayıda örneği bulunmaktadır. Yazıtı yayımlayanlarca aynı şekilde okunan bu yer adı hakkında G. J. Ramstedt, notlarında bu göl ile ilgili herhangi bir şey söylememiştir. Gömeç bu gölü *Taygun-Köl* olarak okuyup *Kazluk-Köl* ile beraber Altayların batı taraflarında, Karluk, Basmıl sahasındaki göllerden biri olabileceğini düşünmektedir (Gömeç 2000: 432).

Yukarıda *Taygan* 'tazı' adının etimolojisi verilirken Şine Usu yazıtında geçen göl adı ile birleştirme eğilimi tespit edilmemiştir. Ne var ki kelimedeki harfi harfine benzerlik göl adının hayvan adı ile yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.

3. Sonuç: Eski Uygur yazıtları içerisinde satır sayısı bakımından en hacimli olan Şine Usu yazıtında çok sayıda geçen yer adlarından hayvan adlarıyla kurulmuş olanlarını incelediğimiz bu yazıda, yer adının ana malzemesini oluşturan hayvan adlarının Moğolistan ve Güney Sibirya bozkırlarının karakteristik hayvanları olduğu sonucuna varılmıştır. Türklerin yaşadığı bütün yerlerde herhangi bir yere ad verilirken oradan geçen bir akarsu, orada bulunan herhangi bir arazi engeli (dağ, tepe vs.) veya toplum hayatında ve bozkırda önemli yeri olan kimi hayvan adlarından yararlandıkları bilinen bir gerçektir.

4. Kısaltmalar:

A71: *Yazık Orhonskih pamyatnikov drevnetyurkskoy pis'mennosti VIII veka*. Bk. G. AYDAROV (1971).
B2004: *Szavaimat Jól Halljátok*. Bk. Árpad BERTA (2004).
DK: *Dede Korkut Kitabı*. Bk. Muharrem ERGİN (1991).
DLT: Divanu Lügati't-Türk. Bk. Besim ATALAY (1991).
DTO: *Dictionnaire Turk-Oriental*. Bk. Abel Pavet DE COURTEILLE (1972).
DTS: *Drevnetyurkskiy Slovar'*. Bk. V. M. NADELYAEV v.d. (1969).
EDPT: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Bk. Sir Gerard CLAUSON (1972).
InS: *Das uigurische Insadi-Sūtra*. Bk. Semih TEZCAN (1974).
KB: *Kutadgu Bilig*. Bk. Reşid Rahmeti ARAT (1979).
KE: *Kısasü'l-Enbiyā*. Bk. Aysu ATA (1997).
KTS: *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Bk. Recep TOPARLI vd. (2003).
M59: *Pamyatniki drevnetyurkskoy pis'mennosti Mongolii i Kirgizii*. Bk. S. E. MALOV (1959).
Maytr.: *Maytrısimit*. Bk. Şinasi TEKİN (1976).
ME: *Mukaddimetü'l-Edeb*. Bk. Nuri YÜCE (1993).
Mo99: Site and Inscription of Şine-Usu. Bk. Takao MORIYASU (1999).
O36: *Eski Türk Yazıtları* I. Bk. Hüseyin Namık ORKUN (1936).
OTWF: *Old Turkic word formation*.Bk. Marcel ERDAL (1991).
Ra13: Zwei Uigurische Runeninschriften in der Nord-Mongolei. Bk. Gustav Johan RAMSTEDT (1913).
ŞS: *Lugat-i Çağatay ve Türkî-yi Osmanî*. Bk. ŞEYH SÜLEYMAN EFENDİ-Yİ BUHÂRÎ (H. 1298).
TDES: *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Bk. Hasan EREN (1999).
TMEN: *Türkische und Mongolische Elemente im neupersischen*. Bk. Gerhard DOERFER (1963-1967).
TS: *Tarama Sözlüğü*. Bk. TARAMA SÖZLÜĞÜ (1996).
TT VIII: *Türkische Turfan-Texte*. Bk. Annemarie von GABAIN (1954).
Üİ: *Üç İtigsizler*. Bk. F. Sema BARUTÇU ÖZÖNDER (1998).
VEWT: *Versuch eines etymologischen wörterbuchs der Türksprachen*. Bk. Martti RÄSÄNEN (1969).

5. Kaynakça:

ARAT, Reşid Rahmeti (1979): *Kutadgu Bilig* III. İndex. Hzl.: Kemal ERASLAN - Osman F. SERTKAYA - Nuri YÜCE. İstanbul: TKAE.
ARIKOĞLU, Ekrem - Klara KUULAR (2003): *Tuva Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.
ATA, Aysu (1997): *Kısasü'l-Enbiyā* II. Dizin. Ankara: TDK.
ATALAY, Besim (1991[3]): *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini*, "Endeks". Ankara: TDK.
AYDAROV, G. (1971): *Yazık Orhonskih pamyatnikov drevnetyurkskoy pis'mennosti VIII veka*. Alma-ata: Akademiya Nauk Kazakskoy SSR.
AYDIN, Erhan (2007): *Şine Usu Yazıtı*. Çorum: KaraM.
BARUTÇU ÖZÖNDER, F. Sema (1998): *Üç İtigsizler*. Ankara: TDK.
BASKAKOV, N. A. - T. M. TOŞÇAKOVA (1999): *Altayca-Türkçe Sözlük*. Hzl.: Emine GÜRSOY-NASKALİ - Muvaffak DURANLI. Ankara: TDK.
BERTA, Árpad (2004): *Szavaimat Jól Halljátok*. A Türk és Ujgur Rovásírásos Emlékek Kritikai Kiadása. Szeged: Jate.

CLARK, Larry V. (1977): Mongol Elements in Old Turkic?. *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 75, 110-168.
CLAUSON, Sir Gerard (1972): *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University.
DE COURTEILLE, Abel Pavet (1972): *Dictionnaire Turk-Oriental*. Amsterdam: Philo.
DOERFER, Gerhard (1963-1967): *Türkische und Mongolische Elemente im neupersischen* I, II, III. Wiesbaden: Franz Steiner.
ERDAL, Marcel (1991): *Old Turkic word formation. A Functional Approach to the Lexicon I-II*. Wiesbaden: Harrassowitz.
——— (2004): *A Grammar of Old Turkic*. Leiden-Boston: Brill.
EREN, Hasan (1999): *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara.
ERGİN, Muharrem (1991[2]): *Dede Korkut Kitabı* II. İndeks-Gramer. Ankara: TDK.
GABAIN, Annemarie von (1954): *Türkische Turfan-Texte* VIII. Texte in Brāhmīschrift. Berlin: Akademie.
GOLDEN, Peter B. (2000): *The King's Dictionary*. The Rasûlid Hexaglot: Fourteenth century vocabulaires in Arabic, Persian, Turkic, Greek, Armenian and Mongol. Leiden: Brill.
GÖMEÇ, Saadettin (2000): Şine-Usu Yazıtı'nda Geçen Yer Adları Üzerine. *Belleten* LXIV/240, 427-433.
——— (2001): Kök Türkçe Yazıtlarda Geçen Yer Adları. *Türk Kültürü* XXXIX/453, 25-36.
GUMİLËV, L. N. (2002[3]): *Eski Türkler*. Çev. D. Ahsen BATUR. İstanbul: Selenge.
GÜLENSOY, Tuncer (1999): Orta Asya'daki Türk Yer Adlarının Anadolu'daki İzleri. *XII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri* (ayrıbasım). Ankara: TTK, 365-376.
KESTELLİ, Raif Necdet (2004): *Resimli Türkçe Kamus*. Hzl.: Recep TOPARLI - Belgin TEZCAN AKSU - Canan Selvi KANOĞLU - Seyfullah TÜRKMEN. Ankara: TDK.
KÚNOS, Ignác (1999): *Kasantatarisches Wörterverzeichnis*. Hzl.: Zsuzsa KAKUK - Imre BASKI. Ankara: TDK.
LESSING, Ferdinand D. (2003): *Moğolca-Türkçe Sözlük*. Çev.: Günay KARAAĞAÇ. Ankara: TDK.
MALOV, S. E. (1959): *Pamyatniki drevnetyurkskoy pis'mennosti Mongolii i Kirgizii*. Moskova-Leningrad: Akademiya Nauk SSSR.
MORIYASU, Takao (1999): Site and Inscription of Şine-Usu. *Provisional Report of Researches on Historical Sites and Inscriptions in Mongolia from 1996 to 1998*. Eds.: Takao MORIYASU and Ayudai OCHİR. Osaka: The Society of Central Eurasian Studies, 177-195.
NADELYAEV, V. M. - D. M. NASİLOV - E. R. TENİŞEV - A. M. ŞÇERBAK (1969): *Drevnetyurkskiy Slovar'*. Leningrad: Nauka.
NECİP, Emir N. (1995): *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Çev.: İklil KURBAN. Ankara: TDK.
ORKUN, Hüseyin Namık (1936): *Eski Türk Yazıtları* I. İstanbul: TDK.
ÖGEL, Bahaeddin (1951): Şine Usu Yazıtının Tarihî Önemi (Kutluk Bilge Kül Kagan ve Moyunçur). *Belleten* XV/59, 361-379.
RAMSTEDT, Gustav Johan (1913): Zwei Uigurische Runeninschriften in der Nord-Mongolei. *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 30, 1-63.
RÄSÄNEN, Martti (1969): *Versuch eines etymologischen wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki: Lexica Societatis Fenno-Ugricae.
SEVORTYAN, E. V. (1974): *Etimologiçeskiy Slovar Tyurkskih Yazıkov*. Moskova: Nauka.
ŞEYH SÜLEYMAN EFENDİ-Yİ BUHÂRÎ (H. 1298): *Lugat-i Çağatay ve Türkî-yi Osmanî*. İstanbul.
TARAMA SÖZLÜĞÜ (1996[2]): c. V (O-T). Ankara: TDK.
TAVKUL, Ufuk (2000): *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.
TEKİN, Şinasi (1976): Uygurca Metinler II: *Maytrısimit*, Burkancıların Mehdisi Maitreya İle Buluşma, Uygurca İptidaî Bir Dram. Ankara: Atatürk Üniversitesi.
TEZCAN, Semih (1974): *Das uigurische Insadi-Sūtra*. Berlin: Akademie.
TOPARLI, Recep - Hanifi VURAL - Recep KARAATLI (2003): *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.

TOVEN, Mehmet Bahaettin (2004): *Yeni Türkçe Lügat*. Hzl.: Abdülkadir HAYBER. Ankara: TDK.
YUDAHİN, K. K. (1988): *Kırgız Sözlüğü*. Çev.: Abdullah TAYMAS. Ankara: TDK.
YÜCE, Nuri (1993): *Mukaddimetü'l-Edeb*. Ankara: TDK.